

BERG EN DAL

PAT DONNEZ BERG EN DAL

Een gebruiksaanwijzing bij het leven

VOORAF 13

JONGE JAREN 23

Bart Stouten	25
Jean Pierre Rawie	31
Anne Teresa De Keersmaecker	36
Jeroen Olyslaegers	40
Koen Vanmechelen	45
Delphine Lecompte	50
Stijn Baert	56
Zwangere Guy	61
Jan De Wilde	64
Rein Gerritsen	69
Berlinde De Bruyckere	73
Peter De Graef	77
Paul van Vliet	83
Freek de Jonge	88
Hans Dorrestijn	93
Hans Op de Beeck	98
Sophie De Schaepdrijver	103
Remco Campert	107
Kurt Van Eeghem	111
Hans Bourlon	115

HARTSTOCHT 121

Michaël Borremans	123
Guillaume Bijl	127
Griet Op de Beeck	130
Sachli Gholamalizad	135
Stefaan Degand	141
Selah Sue	146

Warre Borgmans	150
Bruno De Wever	154
Jan Hautekiet	158
Piet Hoebeke	162
Philipp Blom	167
Alicja Gescinska	171
Johan Braeckman	175
Hans Van Dyck	180
Aleksandr Skorobogatov	184
Roel van Duijn	187
Sidi Larbi Cherkaoui	193
Philippe Herreweghe	197
Kristien Hemmerechts	201
Wim Opbrouck	206
Johan Creten	210
Jos Van Immerseel	214
Margriet de Moor	218
Jan Vanriet	224

Josse De Pauw	285
Menno Wigman	288
A.L. Snijders	293
Axel Vervoordt	298
Tommy Wieringa	301
Dirk De Wachter	305
Michael Van Peel	310

LEES-EN LUISTERLIJST 316

DANK 323

BLIJF VERWONDERD 231

Ivo van Hove	233
Damiaan Denys	238
Johan Op de Beeck	243
Paul De Grauwe	248
Katrien Kolenberg	254
Khalid Benhaddou	258
Jan Geurtz	262
Jan De Cock	266
Edel Maex	269
Aaron Malinsky	273
Lize Spit	277
Reinbert de Leeuw	281

JONGE JAREN

*‘Was mich nicht umbringt,
macht mich stärker’*

Wat is de essentie van radio, van presenteren, volgens mijn collega **Bart Stouten**? 'Daarvoor ga je uit de kleren,' weet hij, 'dat doe je naakt, niet in vol ornaat.' Ik zeg het er maar even geruststellend bij: toen Bart en ik elkaar die ene keer in een radiostudio spraken, hadden we onze kleren aan.

Proust was de aanleiding. Honderd jaar daarvoor was het eerste deel van diens *À la recherche du temps perdu* verschenen. Vijfduizend pagina's, anderhalf miljoen woorden. Ik kende maar één gek die ze alle anderhalf miljoen tot zich had genomen en dat was mijn buurman op kantoor. Een proustien in hart en nieren. Bard Bart noem ik hem. Radiomens, dichter en planetoïde. Het lijkt of hij - zich bewegend in een baan om de zon en enkele lichtjaren van ons vandaan - het aardse, vaak volstrekt idiote gewriemel met vertedering en ook wel met enige verontwaardiging gadeslaat. Zijn onwaarschijnlijk levensverhaal heeft daar beslist tot bijgedragen.

In al die jaren heb ik het met Bart nog nooit over het weer gehad. Bij een beetje normale collega klaag je over de rotregen of zeur je dat je binnen in slecht verluchte kantoren moet zitten, terwijl buiten de zon straalt, maar met Bart - ja - doe je dat niet. Over Proust zeuren en zeiken? Zeker. Waarom die fameuze openingszin bijvoorbeeld met zo'n harde dreun in huis valt. '*Longtemps, je me suis couché de bonne heure.*'

Eén keer waaide de banale buitenwereld wel naar binnen. We stonden in de gang te kletsen en net toen Bart een lofrede begon af te steken op de Transformationele Generatieve Grammatica van Chomsky, kwam een oudere collega van een aanpalend net - Altijd dicht bij jou - erbij staan. Het was in de tijd van de shiny floorshow *K3 zoekt K3*. Karen, Kristel en Josje gaven er de brui aan, de fans van de meiden waren collectief suïcidaal en daar moest

Studio 100 harde munt uit slaan: ze zochten dus waardige opvolgsters. ‘Zo,’ zei die collega, en hij wees op ons gedrieën, ‘hier staan ze, de nieuwe ouwezakken-K3.’ Bart keek alsof de hemel op zijn hoofd viel. Toen de collega weer vertrok, vroeg hij me: ‘Waar had die man het over? K3? Die hoge berg in de Himalaya heet toch K2.’ Ik weet tot vandaag niet of hij het meende. Ik hoop vurig van wél.

Zit je op een berg of zit je in een dal?

Ik zit op een zee. Op een hele grote rusteloze zee en ik zie geen oever. Gelukkig maar. Maar ik heb wel een kompas bij de hand en ik weet heel goed waar ik naartoe denk te gaan varen.

De vraag was: is het een berg of een dal?

Het gaat goed met mij. Het is een mooi jaar.

Bart, je bent een van de weinigen die *À la recherche du temps perdu* van Proust van A tot Z heeft gelezen. Alle vijfduizend pagina’s. Wat fascineert je zo in die roman?

Er is een mysterieuze, prachtige toon in het werk van Proust. Een precisie die hij hanteert en waarmee hij beeld bovenop beeld schildert. Niet om eindeloos te kleuren of te versieren, maar om te verdiepen. Hij wil naar de bron van zijn indrukken. En dat vind ik heel belangrijk, want je kan de realiteit niet begrijpen zonder de verbeelding erop los te laten.

En er is natuurlijk ook dat hele vreemde persoonlijke verhaal. Op mijn vijftiende was ik met mijn ouders onderweg naar Italië en belandden we in een vreselijk ongeval. Mijn beide ouders en mijn zusje waren op slag dood, en ik werd door de achterrait naar buiten gekatapulteerd. Na

enkele weken ontwaakte ik uit een coma in een ziekenhuis in Duitsland en daar kwam Proust tot mij. Ik had er heel weinig bezoek. Minuten leken uren, uren leken dagen. Dagen waren weken.

Je was op dat moment wees.

Ja, en mijn hele lichaam was ingezwachteld. Ik had ook een zware hersenschudding...

Ik kan me voorstellen dat je ook vanbinnen verwond bent.

Natuurlijk. Complete chaos. Wat gaat er met het huis gebeuren? Wat met mij? Wie wordt mijn voogd? Kan ik nog naar school gaan – want ik had die hersenschudding natuurlijk. Dus ja, duizenden vragen.

Jij, een puber van vijftien. En waar komt die Proust vandaan?

Midden in die ontzettende chaos komt een vriendin van mijn moeder binnengewaaid met een cadeautje. *À la recherche du temps perdu*. Het was de toon die mij meteen bij mijn nekvel greep.

Er is een tijd geweest dat ik vroeg naar bed ging. Soms was mijn kaars nog maar net uit of mijn ogen vielen dicht, zo snel dat ik niet de tijd had om bij mezelf te zeggen: ‘Ik val in slaap.’ En een halfuur later werd ik wakker van de gedachte dat het tijd was om de slaap te zoeken, ik wilde het boek dat ik nog in mijn handen meende te hebben wegleggen en het licht uitblazen. In mijn

slaap was ik blijven mijmeren over wat ik net had gelezen, maar die mijmeringen hadden een wat vreemde wending genomen, het leek of ik zelf datgene was waar het werk over ging: een kerk, een strijkkwartet, de rivaliteit tussen Frans I en Karel V. Toen ik wakker werd hield dat geloof nog een paar seconden aan.

Voor mij was het ook wel een EHBO-uurtje op dat moment. Er was niks anders. Proust was echt dat strootje waaraan ik me kon vastklampen. Ik herkende dat thema natuurlijk ook meteen, de onwerkelijke werkelijkheid van wat Debussy de *cathédrale engloutie* noemt. Het feit dat het verleden verzonken is en weer moet opgebaard worden, en de rol die kunst daarin kan spelen. Dat was meteen ook een beetje een troostend signaal. Ik zag daarin toch wel iets, noem het een lichtpuntje aan de einder. En dan ook de diepere thematiek natuurlijk. De noodzaak om alleen te zijn als kunstenaar. Om je leven via die eenzaamheid in dienst van de kunst te leiden. Dat herkende ik allemaal wel.

Op je vijftiende?

Ja, ik was heel jong, maar dat alles drong vrij vlug tot mij door.

Zeg je op zo'n moment dan: 'Het leven is zinloos'?

Teken je eigen zin, dat zeg je. Er is geen god als bestuurder van een straf- en beloningstheater om het allemaal met zijn moraliteit te rechtvaardigen.

De vraag is dan eigenlijk: wat doen we hier? Je had er net zo goed niet kunnen zijn. Of uit het leven stappen.

Neen, dat is het punt. Ik denk dat je door die hel moet. Ik heb ook heel veel Beckett gelezen. Als je je diep genoeg in die leegte ingraaft, in dat ontgaan zijn van betekenis, kom je toch op een punt waar het kantelt en waarin je betekenis probeert te creëren.

Is het de kunst van het leven om net die leegte van het bestaan leeg te laten?

Nee, de leegte heeft haar volle gewicht en zal je je leven lang achtervolgen. Ik ben ook daar ook voortdurend mee bezig, met die leegte.

Het kan ook ondraaglijk leeg worden...

... dat kan ondraaglijk leeg worden. Maar dat neemt niet weg dat het je niet ontslaat van de verantwoordelijkheid om een zin te geven aan de dingen. Want je bent niet alleen, zie je.

Ik denk dat jij hier in dit verband - en daarmee ontnem je mij al een aantal argumenten - meer recht van spreken hebt dan de meesten. Je zult maar op je vijftiende helemaal alleen op de wereld komen te staan. Vader dood, moeder dood, zus dood.

Dat laat een immense woede achter. Ik was me tot voor kort ook niet eens bewust van die woede. Ik heb het vooral lang raar gevonden. Je zegt die mensen 's avonds 'goedenavond' en 's morgens zijn ze er niet meer.

Is dat dan woede of verdriet?

Verdriet én woede dat zoiets kan. Natuurlijk zet zoiets, zoals ik al zei, onmiddellijk een punt achter het geloof - als

dat er al was – in het feit dat het draait rond een god met een lange baard.

Geloof in de mensen. Houdt dat ook op?

Nee, helemaal niet! Want het zijn mensen, twee mensen – mijn adoptieouders - die mij geholpen hebben en opnamen in hun gezin. Dat is natuurlijk schitterend. Ik heb een fantastisch respect voor die mensen. Je oude, naïeve geloof wordt als het ware vervangen door een soort mateloos liefhebben. Dat verhef je tot een nieuwe religie.

Wat is je credo?

Houd je doelen dicht genoeg bij jezelf. Laat je leven niet door anderen dicteren. Je bent zelf rechter. Je moet een beetje kritisch en streng voor jezelf zijn. Maar jij weet wat je kan bereiken, welk potentieel je hebt. Dat moet je proberen te realiseren.

In dertien jaar *Berg en dal* heb ik maar één keer iemand tweemaal te gast gehad: **Jean Pierre Rawie**. Het is moeilijk om mijn bewondering voor de dichter en chroniqueur onder stoelen of banken te stoppen. Je kunt je afvragen of dat moet, je sympathie voor een geïnterviewde verbergen, laat staan je aversie. De journalist in mij is daar tamelijk onverbiddelijk in: dat doe je beter niet. Het staat een open en ongebonden onderhoud in de weg. Maar *Jede Konsequenz führt zum Teufel*. In de loop der jaren durfde ik graag al eens tegen mijn eigen hooggestemde idealen te zondigen. Zo ook dus met Rawie.

Tussen onze eerste ontmoeting en de tweede liggen een kleine tien jaar en een hersenbloeding. De dood tikte hem op de vingers. ‘Er ging iets binnen in mijn schedel stuk,’ mailde hij me vooraf, ‘waardoor een aantal dingen het niet doet.’ Daar merkte ik tijdens ons gesprek in zijn ankerplaats Groningen weinig van. Hij bleef geheel zichzelf. Flamboyant romanticus, een leven tussen ‘De Jonge Vrouw Die De Beste Jaren Van Haar Leven Aan Mij Vergooit’, drank en de dood. Hemelhoog juichend. Dodelijk bedroefd.

Zit je op een berg of zit je in een dal?

Dan toch eerder ergens tussenin. Een gematigde, vrolijke melancholie.

Halverwege de berg?

Dat is natuurlijk de beste toestand. Ik zit hier ook niet als manisch-depressieve patiënt, maar als dichter.

Heb je een gelukkige kindertijd gehad?

Ik kan niet zeggen dat ik ongelukkig was, maar het was niet prettig om kind te zijn. Het stoorde mij in hoge mate dat je als kind niet over je eigen lot kunt beschikken. Dat was dan ook een van de eerste dingen die ik in mijn volwassen leven onmiddellijk tot een vaste regel heb gemaakt: niemand vertelt mij nog iets waar ik geen zin in heb! Natuurlijk zou het wel fijn zijn als iemand me zo nu en dan nog eens een verhaaltje voorleest en in bed stopt – en dan laat ik in het midden wat voor verhaaltjes ik daarmee bedoel – maar dat wil ik niet meer. Want wat ik mij vooral herinner uit mijn vroege jaren, was de periode toen ik nog niet kon lezen. Ik kom uit een milieu waar iedereen altijd met de neus in de boeken zat, dus ik herinner me dat ik me de eerste vijf jaar van mijn leven een ongeluk verveeld heb. Mijn volwassenwording begon met het leren van het alfabet.

Saaie kindertijd lijkt me dat.

Nu ja, ik ben dan ook opgegroeid in een dorpje waar het nog volledig negentiende-eeuws was. Als je dat overleeft, is het natuurlijk wel gunstig. Zoals Nietzsche opmerkt: *‘Was mich nicht umbringt, macht mich stärker.’* Maar het was toch een tamelijke beproeving.

Vooraf de relatie met je vader, als ik daar even op mag doorgaan, is toch op z'n zachtst gezegd curieus? Je hebt hem nooit durven tutoyeren.

Neen, een uiterst formele man was het. En dat beviel mij in zekere zin ook wel. Hij vermeed daarmee misschien ook die conflicten die in de puberteit onvermijdelijk tussen ouders en hun kinderen optreden. Als je dan niet tutoyeert, is het ook niet bepaald makkelijk om tot een

vulgair taalniveau af te dalen. ‘U bent een klootzak,’ dat zeg je in Nederland niet zo snel. Dus dan vermijd je dat misschien ook wel. Ook al omdat het bij hem heel vaak onterecht geweest zou zijn. Mijn vader was namelijk een alleraardigst, beminnelijk man.

Je moeder daarentegen was wat flamboyanter...

Mijn moeder was wat uitbundiger, inderdaad. Ze was wat meer aan gemoedswisselingen onderhevig dan mijn vader. Maar het waren beide mensen waar je geen stad voor hoefde te verwoesten.

Je kon ermee overweg?

Ja God, het zijn nette mensen. Dat geeft je ook een paar dingen voor de rest van je leven mee.

Om die jeugd een beetje te verduidelijken, heb je het gedicht ‘Sterfbed’ meegebracht.

Nou, dat was meer omdat u vroeg naar de beslissende momenten in mijn leven. Van tevoren zijn die altijd moeilijk aan te wijzen. Maar dit gedicht spreekt voor zichzelf, eigenlijk.

STERFBED

Mijn vader sterft; als ik zijn hand vasthoud,
 voel ik de botten door zijn huid heen steken.
 Ik zoek naar woorden maar hij kan niet spreken
 en is bij elke ademtucht benauwd.
 Dus schud ik kussens en verschik de deken,
 waar hij met krachteloze hand in klauwt;
 ik blijf zijn kind, al word ik eeuwen oud,
 en blijf als kind voor eeuwig in gebreke.
 Wij volgen één voor één hetzelfde pad,
 en worden met dezelfde maat gemeten;
 ik zie mijzelf nu bij zijn bed gezeten
 zoals hij bij zijn eigen vader zat:
 straks is hij weg, en heeft hij nooit geweten
 hoe machteloos ik hem heb liefgehad.

‘Leven is een dodelijke ziekte,’ vind je.

Ja, daar ben ik mij ook heel erg van bewust. Als ik een voordracht houd in scholen zijn ze daar ook heel erg verbaasd over. Ik zeg zelf namelijk altijd dat er zo veel leuke dingen zijn in het leven. Dan leg ik hen uit dat zelfs de dingen die leuk zijn, onverbiddelijk een einde nemen. Dus de essentie is dat het allemaal heel treurig is.

Er zijn periodes dat je je zwarte pak niet uit hebt gehad.

Ik overdrijf natuurlijk een beetje. Maar ik word dan ook nog eens vaak gevraagd om iets te zeggen op zo een uitvaart. Dan hakt het er nog wel eens extra in.

Je pluist toch ook de rouwadvertenties uit om te kijken hoe vaak je geciteerd wordt?

Ja, en ik merk ook dat ik tegenwoordig al anoniem en fout geciteerd word. Dat is een goed teken. Het gaat een eigen leven leiden.

Wat is je credo?

Ik vind dat zo een onzin. Als het bestaan eenvoudig in één zin vervat was, had ik al die boeken niet hoeven te schrijven.

BORGERHOFF
& LAMBERIGTS

Gent, België
info@borgerhoff-lamberigts.be
www.borgerhoff-lamberigts.be

ISBN 9789072201355
NUR 740
Thema QDXB
D2023/11.089/83

© 2023, Borgerhoff & Lamberigts nv
© 2023, Pat Donnez & Klara

Auteur: Pat Donnez
Coördinatie: Sam De Graeve, Nils De Malsche, Joni Verhulst
Vormgeving: Robin J. August
Eindredactie: Remco Houtman-Janssen
Auteursportret: Kaat Pype

Gedrukt in Europa

Eerste druk: mei 2023

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie,
elektronische drager of op welke wijze dan ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.